

Programma
Waddenfonds
2012 -2013
Versie 1.0
6 september 2012

Inhoud

1. Inleiding	2
2. Programma Waddenfonds 2012-2013	4
3. Natuur en Water	6
3.1 <i>Inleiding .....</i>	6
<i>Programma 2012-2013.....</i>	7
4. Programma Werelderfgoed, toerisme en recreatie, landschap en	15
cultuurhistorie.....	15
4.1 <i>Inleiding .....</i>	15
<i>Programma 2012-2013.....</i>	17
5. Energietransitie en duurzame ontwikkeling havens.....	22
5.1 <i>Inleiding .....</i>	22
<i>Programma 2012-2013.....</i>	23
6. Landbouw en Visserij.....	28
7. Budget lokale Innovaties	29

1. Inleiding

Met de officiële instelling op 9 juni 2012 van de Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds is een nieuwe stap gezet in de ontwikkeling van het Waddenfonds. Startpunt van de gedachtenvorming over het Waddenfonds was in 2004 de presentatie van de bevindingen van de Adviesgroep Waddenzeebeleid (commissie Meijer). De centrale boodschap was dat een offensieve strategie geboden is om de hoofddoelstelling *duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied en het behoud van het unieke open landschap* te kunnen waarmaken.

Om die offensieve strategie te kunnen uitvoeren, wordt het Waddenfonds opgericht. Het fonds, op dat moment nog onder verantwoordelijkheid van het Rijk, is gekoppeld aan een investeringsplan met een looptijd van twintig jaar waarin het kabinet zijn ambities ten aanzien van de Waddenzee en het Waddengebied schetst. De hoofddoelstellingen van het Waddenfonds zijn:

- Het vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het Waddengebied;
- Het verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee;
- Een duurzame economische ontwikkeling in het Waddengebied dan wel gericht zijn op een substantiële transitie naar een duurzame energiehouding in het Waddengebied en de direct aangrenzende gebieden;
- Het ontwikkelen van een duurzame kennishouding ten aanzien van het Waddengebied.

In de toenmalige Wet op het Waddenfonds was bepaald dat de vier hoofddoelstellingen nevensgeschikt zijn. Natuurwaarden, de economische structuur, een duurzame energiehouding en de ontwikkeling van kennis over het Waddengebied zullen in samenhang en evenwicht moeten worden ontwikkeld. Daarbij dient gestreefd te worden naar een gelijke verdeling tussen ecologische en economische investeringen in het Waddengebied. Via een Uitvoeringsplan Waddenfonds met een looptijd van vijf jaar wordt nadere invulling gegeven aan het investeringsplan.

Op 30 september 2010 geeft het kabinet Rutte in het regeerakkoord 'Vrijheid en Verantwoordelijkheid' aan dat zij het Waddenfonds zal decentraliseren naar de Waddenprovincies Noord-Holland, Groningen en Fryslân. Daarmee krijgen de Waddenprovincies per 1 januari 2012 als autonome taak de besteding van de middelen van het Waddenfonds.

Besloten is om die taak onder te brengen in de Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds. Op 9 juni 2012 is zowel het Algemeen als het Dagelijks Bestuur van de Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds benoemd, bestaande uit statenleden en gedeputeerden van de drie Waddenprovincies. In het Bestuursakkoord dat op 14 september 2011 tussen de Waddenprovincies gesloten is, staat benoemd dat de middelen uit het Waddenfonds op programmatische wijze zullen worden besteed. Daarbij blijven de oorspronkelijke doelstellingen van het Waddenfonds intact.

De hoofddoelstellingen van het Waddenfonds zijn in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 verder geoperationaliseerd. Besloten is dat de doelstellingen uit dit Uitvoeringsplan van kracht blijven, met de kanttekening dat per 1 januari 2014 een nieuw Uitvoeringsplan van kracht zal worden.

Met de overgang van het Waddenfonds, van het Rijk naar de Waddenprovincies en het opstellen van de Gemeenschappelijke Regeling zijn in de periode 2011 tot medio 2012 geen projecten beschikbaar.

Om invulling te geven aan de hoofddoelstellingen van het Waddenfonds én de wens om de doelstellingen zoals geformuleerd in het Uitvoeringsplan 2010-2014, te realiseren, is in de afgelopen maanden een programmadocument voor de periode 2012-2013 ontwikkeld. Het programmadocument heeft tot doel het inhoudelijke kader te bieden op basis waarvan projecten ingediend en gesubsidieerd kunnen worden. Naast het programmadocument is ook een subsidieverordening ontwikkeld.

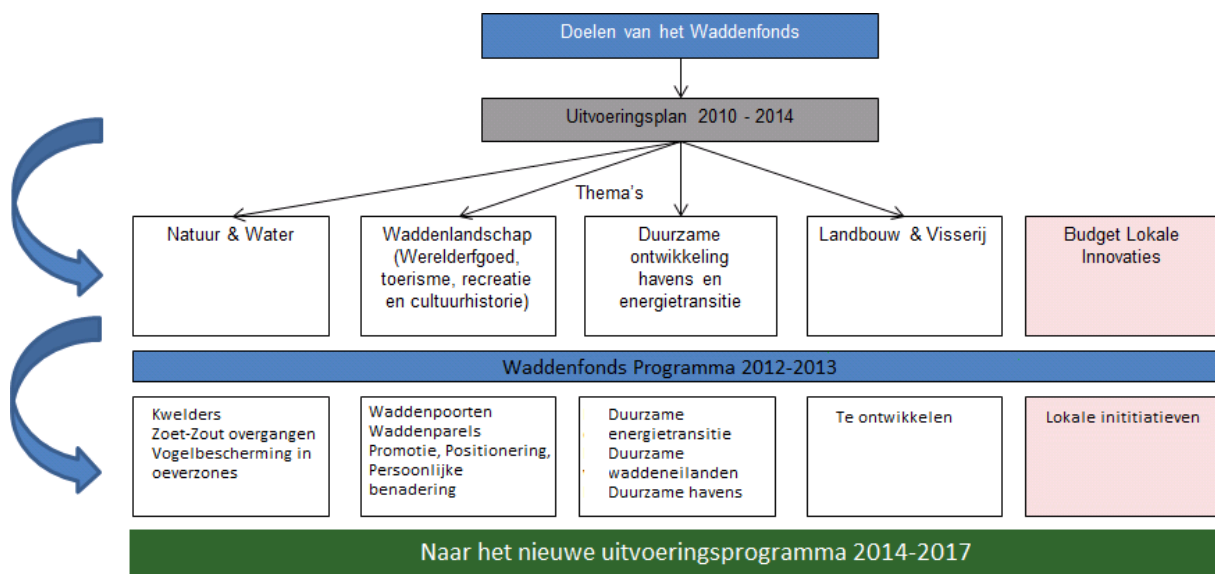
Kenmerkend voor het programmadocument Waddenfonds 2012-2013 is dat het zowel moet voorzien in aansprekende projecten die een bijdrage leveren aan de hoofddoelstelling van het Waddenfonds als aan de wens om de komende twee jaar ervaring op te doen met een slagvaardige manier van werken die in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2014-2017 wordt geborgd.

2. Programma Waddenfonds 2012-2013

De hoofddoelstellingen van het Waddenfonds worden aan de hand van vier thema's verder uitgewerkt:

1. Natuur en Water
2. Werelderfgoed, toerisme, recreatie en cultuurhistorie (Waddenlandschap)
3. Duurzame ontwikkeling havens en energietransitie
4. Landbouw en visserij.

Naast deze vier thema's is er een budget voor Lokale Innovaties en een budget kennishuishouding voor de organisatiekosten van de Waddenacademie. Dit laatste budget hoeft pas in 2014 ingesteld te worden.

Met de ontwikkeling van programma- en actielijnen voor de vier thema's én de aanstelling van een programmaregisseur per thema, wordt invulling gegeven aan de wens om snel door te pakken met het ontwikkelen en realiseren van goede projecten die een bijdrage leveren aan de doelstellingen van het Waddenfonds. In de volgende hoofdstukken worden de vier thema's verder uitgewerkt in een programma voor de periode 2012-2013.

Inhoudelijke toetsingscriteria

Het Programma Waddenfonds 2012-2013 is onderdeel van het meerjarig Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014. De programmatische benadering houdt in dat de onderscheiden projecten maximaal bijdragen aan het bereiken van de programmadoelstellingen.

Deze doelstellingen zijn uitgewerkt in vijf deelprogramma's: vier thematische deelprogramma's en het Budget Lokale Innovaties. Iedere subsidieaanvraag die voor dit programma wordt ingediend, dient zowel bij te dragen aan de doelstellingen van het uitvoeringsprogramma als aan een van de daarop gebaseerde (thematische) deelprogramma's. Om dit te kunnen toetsen zijn algemeen geldende toetsingscriteria en specifieke inhoudelijke criteria per (thematisch) deelprogramma geformuleerd. Aan

de hand hiervan kan per project de bijdrage aan de doelstelling van het programma in beeld worden gebracht. Het budget lokale vernieuwing wordt uitgewerkt in hoofdstuk 7.

Duurzame kennisontwikkeling

In de bestuursovereenkomst is vastgelegd dat duurzame kennisontwikkeling onderdeel is van de programma's en projecten. Er is voor gekozen dit niet als generieke verplichting in elke beschikking op te nemen, maar in de programma uitwerking aan te geven op welke wijze de duurzame kennisontwikkeling moet worden gewaarborgd. Bij de subsidiebeschikkingen voor individuele projecten zal hierbij maatwerk worden geleverd. Waar kennisontwikkeling aan de orde is, vervult de Waddenacademie een adviserende en eventueel bemiddelende rol.

3. Natuur en Water

3.1 Inleiding

Het Waddengebied is een in de wereld uniek getijdengebied waar een vrijwel ononderbroken systeem van zand- en slikplaten te vinden is en een enorme variëteit aan landschappen, flora en fauna. Om die reden ook is de Waddenzee, als onderdeel van het Waddengebied, in 2009 uitgeroepen tot w. Die status brengt zowel extra erkenning voor het Waddengebied met zich mee als ook extra verplichtingen om de unieke status van het gebied te behouden.

De waarde van de Waddenzee voor de natuur en het medegebruik staat onder druk. Door visserij, morfologische veranderingen – onder meer door baggerwerkzaamheden, recreatie en bedijkingen en inpolderingen rondom het gebied – maar ook door invloeden van buitenaf zoals de klimaatverandering en de invloed van exoten. Dat heeft gevolgen voor de waterkwaliteit, de opbouw van het voedselweb, het areaal biobouwers, de klimaatbestendigheid en de functie van de Waddenzee in de internationale ecologie. Het Programma naar een Rijke Waddenzee, de basis voor het thema Natuur en Water binnen het Waddenfonds, geeft antwoord op de vraag hoe deze gevolgen kunnen worden tegengegaan.

Voor de periode tot 2026 zijn vijf speerpunten gedefinieerd:

1. *Waddenzee klimaatbestendig*

De doelstelling voor 2026 is het optimaal waarborgen van de veiligheid voor de bewoners en gebruikers in het gebied. De Waddenzee groeit op een natuurlijke wijze mee met de zeespiegelstijging. Het areaal natuurlijke kwelders in het Waddengebied wordt uitgebreid en de kwaliteit van de kwelders wordt significant verbeterd. Onderdeel van die kwaliteitsverbetering is de aanwezigheid van alle successiestadia en de aanwezigheid van zoet-zoutovergangen die de migratiemogelijkheden van organismen waarborgen.

Afgeleid van de doelstelling voor 2026, is in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 als doelstelling voor 2014 opgenomen de uitbreiding van het areaal natuurlijke kwelders in het Waddengebied en verbetering van de kwaliteit. Er is in 2014 één zoet-zoutovergang gerealiseerd.

2. *Herstel biobouwers*

De doelstelling voor 2026 is dat de verstoring van de bodem zodanig beperkt is dat ongestoorde natuurlijke mosselbanken en zeegrasvelden voorkomen. Het areaal aan mosselbanken met een natuurlijke dichtheid en het areaal aan zeegrasvelden is vergroot. Schelpdierbanken zijn volop aanwezig, zowel litoraal als sublitoraal.

Afgeleid van de doelstelling voor 2026 is in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 als doelstelling voor 2014 opgenomen dat het areaal aan mosselbanken met een natuurlijke dichtheid en het areaal aan zeegrasvelden en schelpdierbanken is vergroot. In 2014 heeft zich 300 tot 500 hectare sublitorale mosselbanken ontwikkeld en is er goed zicht op de kansrijkdom tot het ontwikkelen van zeegrasvelden.

3. *Herstel voedselweb*

De doelstelling voor 2026 is een evenwichtige opbouw van het voedselweb, zowel onderin (bacteriën, fytoplankton), middenin (schelpdieren, krabbetjes, kreeftjes, garnalen, e.d.), meer bovenin (vis, bruinvis e.d.) als bovenin (dolfijnen, zeehonden, vogels, e.d.). De functies van het Waddengebied voor de natuur zijn daarmee gewaarborgd: verblijf- en doortrekgebied voor vogels (tankstation, rust op de hoogwatervluchtplaatsen), kraamkamer vissen e.d.

Afgeleid van de doelstelling voor 2026 is in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 als doelstelling opgenomen voor 2014 dat het aantal foerageergebieden voor zeezoogdieren, vissen en (trek)vogels is toegenomen. Verder is het voedselweb verbeterd, zowel onderin, middenin, meer bovenin en bovenin.

4. *Waterbodem en waterkolom*

De doelstelling voor 2026 is dat het water van de Waddenzee veel helderder en de waterkwaliteit veel hoger is dan het waddenwater van nu. De abiotische randvoorwaarden voor een rijke Waddenzee zijn verder geoptimaliseerd.

Afgeleid van de doelstelling voor 2026 is in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 als doelstelling voor 2014 opgenomen dat de eerste stappen in het terugdringen van de bodemberoering gezet zijn. Tevens is er ervaring opgedaan met de effecten van experimenten die erop gericht zijn de abiotiek van de Waddenzee te verbeteren.

5. *De Waddenzee internationaal ingebed*

De doelstelling voor 2026 is dat migrerende soorten vogels, vissen en zeezoogdieren zowel in de Waddenzee als ook op andere bestemmingen voldoende voedsel, rust en voortplantingsmogelijkheden vinden. De verschillende landen langs de trekroutes werken samen aan de bescherming van deze soorten en hebben een gedeelde verantwoordelijkheid voor zowel de soorten als de gebieden waar de soorten van afhankelijk zijn.

Afgeleid van de doelstelling voor 2026 is in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 als doelstelling voor 2014 opgenomen dat de samenwerking trilateraal en met de andere gebieden die voor het functioneren van de Waddenzee van belang zijn, versterkt is. Het is mogelijk gemaakt om regelmatig inzicht te verkrijgen in de kwaliteit en het succes van bijvoorbeeld voedselaanbod, voortplantingsmogelijkheden en overleving van migrerende soorten in het Waddengebied, zodat daar snel op geanticipeerd kan worden.

Programma 2012-2013

Een van de centrale thema's in het Waddenfonds is het duurzaam beschermen en ontwikkelen van de natuurwaarden van de Waddenzee als geheel. Voor het programma 2012-2013 wordt ingezoomd op de randen van het wad. Daardoor wordt focus aangebracht in de projecten die binnen het thema Natuur en Water kunnen worden ingediend. Verder laat deze focus zich goed combineren met activiteiten die op de andere thema's ontplooid worden.

Onder de 'Randen van de Waddenzee' wordt verstaan: de overgangszone tussen het gebied waar het zeewater niet komt (rampen uitgezonderd) en waar het (soms) komt. In grote lijnen is dat de zone rondom de waterkeringen, binnendijks en buitendijks. De Noordzeekustzone behoort niet tot dit bereik.

De strategie rondom de Randen van de Waddenzee is momenteel nog in ontwikkeling. Eind 2012 zal dit leiden tot een concrete kansenkaart voor projecten langs de randen van de Waddenzee.¹ Op basis daarvan kan door het bestuur tot een nadere aanscherping of verbijzondering van de toetsingscriteria voor de toepassing van het Waddenfonds worden besloten.

In de toepassing van het Waddenfonds wordt aansluiting gezocht bij de aanpak van het Programma naar een Rijke Waddenzee. Bij focus op de randen van het wad wordt de ontwikkeling hiervan als volgt omschreven:

“De overgang van het natte wad naar de vastelandskust is nu op veel plaatsen scherp en hard. Ecologische en klimaatdoelstellingen maken verzachting en bredere gradiënten nodig. Deze doelstellingen zouden hierbij wel eens hand in hand kunnen gaan. Vier inhoudelijke invalshoeken staan daarbij centraal:

- *Jonge kwelders*
Jonge kweldervegetatie is belangrijk vanuit het oogpunt van biodiversiteit, omdat een aantal plantenetende watervogels er afhankelijk van is, andere vogels er broeden en omdat het veel kenmerkende planten en insectensoorten herbergt. In het samenhangende waddensysteem is een tekort aan jonge kwelders. Natuurlijke verjonging van kwelders is door dijk- en kadeaanleg beperkt. Daardoor verouderen kwelders langs de vastelandskust. Verouderende kwelders hebben minder variatie in biotopen en soorten van planten en dieren;
- *Zoet-zout*
Zoete en zoute watersystemen zijn van elkaar gescheiden door dijken, sluizen en kades. De migratie van vissen en andere waterfauna tussen de deelbiotopen in hun levenscyclus wordt belemmerd. Ook kunnen vissen niet migreren tussen het open water van de Waddenzee en de wateren op de bedijkte kwelders en de inlagen achter de zeedijk. Incidenteel worden grote hoeveelheden zoetwater in het zoute water gespuid met lokale sterfte van soorten in de Waddenzee;
- *Klimaat*
Een geleidelijke overgang van het natte wad naar de vastelandskust draagt bij aan de klimaatbestendigheid van het Waddengebied. Vooral de vegetatie van de jonge kwelders is in staat veel slib in te vangen. De jonge kweldervegetatie is in staat sediment in te vangen zodat de zeespiegelstijging bijgehouden kan worden, en de golfenergie op dijken wordt vermindert. Oudere kwelders vangen door hun scherpere overgangen minder sediment in. Bij harde grenzen (zoals de huidige Afsluitdijk) is van meegroeien met de zee geen sprake;

---

¹ Die ontwikkeling wordt ingevuld door een aantal verkenningen in het kader van het Programma naar een Rijke Waddenzee. Het gaat op dit moment in ieder geval om de volgende verkenningen:

Verkenning naar de kwaliteit en locaties van bestaande hoogwatervluchtplaatsen (HVP's) en broedplaatsen en vanuit de ecologie de noodzaak voor (evt. de aanleg van) extra locaties. In het laatste kwartaal van 2012 zal een kaart beschikbaar zijn met kandidaat-locaties voor aanleg van nieuwe HVP's/broedplaatsen en van bestaande locaties die in hun functie van HVP of broedplaats verbeterd kunnen worden.

Verkenning naar de mogelijkheden van Waddenzeebreed dynamisch integraal kwelderbeheer waarin zoveel mogelijk ruimte is voor natuurlijke aangroei en afslag, waar combinaties mogelijk zijn met veiligheid, ecologie en/of recreatie. Dit zal eind 2012/begin 2013 een kaart opleveren met locaties waar ondersteuning van kwelderontwikkeling en -beheer wenselijk is.

Verkenning door DLG (in opdracht van PRW) naar de noodzaak voor aanvullende maatregelen voor de vispasseerbaarheid van de kustzone en zoet-zoutovergangen. Daaruit zal blijken of er nog locaties zijn die ten behoeve hiervan verbeterd kunnen worden nadat alle lopende projecten zijn uitgevoerd.

- *Landschapsbeleving*
Juist de overgangen tussen land en water zijn aantrekkelijk en leveren een van de belangrijkste kwaliteiten van het Waddengebied. Mooie kusten, rijke dijken, afgewisseld met kwelders bieden een hoge kwaliteit voor landschapsbeleving.”

Programmaliijn 1   Geleidelijke overgangszones tussen land en water (met name kwelders)

De programmaliijn is gericht op de realisatie van duurzaam beheerde overgangszones tussen land en water aan de randen van de Waddenzee (oeverzones). Enerzijds door het verbeteren van het beheer van bestaande oeverzones, anderzijds door de aanleg van nieuwe buitendijkse oeverzones (kwelders).

Doelen

- Uitbreiding van het areaal aan oeverzones in het Waddengebied;
- Herstel en versterking van bestaande oeverzones;
- Ontwikkelen van duurzame onderhoudsmodellen en financieringsstructuren.

Toetsingscriteria

- Het project draagt aantoonbaar bij aan de vergroting van de pionierszone en versterking van gradiënten (hoogte, dynamiek, zoutgehalte), ingeval van (her)inrichtingsmaatregelen;
- Het project draagt aantoonbaar bij aan vergroting van de variatie in vegetatie (of behoud daarvan, waar de variatie groot is), ook in de hogere kwelderzone, in geval van beheermaatregelen;
- Met name bij buitendijkse aanleg van nieuwe oeverzones: het project levert aantoonbaar ecologische meerwaarde op en voldoet aan de normen en criteria van de Wet Natuurbescherming 1998.

Centraal in deze programmaliijn staat de realisatie van duurzaam beheerde overgangszones tussen land en water aan de randen van de Waddenzee (oeverzones). Dat kan enerzijds door het verbeteren van het beheer van bestaande oeverzones. Anderzijds door de aanleg van nieuwe buitendijkse oeverzones (kwelders). De laatste mogelijkheid is ondergebracht in een aparte actielijn, omdat hierbij complexe beleidsvragen aan de orde zijn, verbonden aan menselijke ingrepen in gebieden die de status hebben van te beschermen habitat. Voor deze ingrepen is een beoordeling van de ecologische meerwaarde van belang, om te kunnen voldoen aan de voorwaarden voor vergunning in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998.

Kwelders zijn belangrijk voor zowel natuur als mens in het Waddengebied. Het ontwikkelen en realiseren van duurzame kwelders draagt daarmee niet alleen bij aan het duurzaam ontwikkelen en beschermen van de natuurwaarden van het gebied, maar draagt tevens bij aan het op een tastbare, zichtbare en beleefbare wijze tonen van de wstatus. In dit programma wordt daarom mede aandacht besteed aan projecten waarin het behoud en herstel van natuurwaarden wordt verbonden aan veiligheid en recreatief medegebruik van het gebied.

Actielijn 1.1 Verbetering van bestaande overgangszones tussen land en water

In het algemeen worden de bestaande geleidelijke overgangszones in de Waddenzee gevormd door kwelders. De veroudering van de kwelders vormt een centraal knelpunt in het huidige kwelderbeheer. Veroudering wordt veroorzaakt door het opslibben van de kwelders, waardoor ze steeds verder boven water komen te liggen. Dit leidt, op zijn beurt, tot verlies van het areaal aan dynamische pionierszones en tot afname van gradiënten in fysieke kenmerken (hoogte, dynamiek, zoutgehalte). Dit zorgt ervoor dat flora en fauna steeds minder divers worden. Het meest zichtbare kenmerk is dat de vegetatie steeds meer gedomineerd wordt door de grassoort 'zeekweek' (ook wel bekend als 'strandkweek').

Projecttypen die in aanmerking komen voor subsidie:

- Door (her)inrichting vergroten van de pionierszone en versterken van de gradiënten (hoogte, dynamiek, zoutgehalte), bijvoorbeeld door het weghalen van zomerdijken, het creëren van een meer natuurlijke afwatering, afplaggen e.d.;
- Door eenmalige beheersmaatregelen (maaïen, beweiding) zorgen voor behoud en herstel van variatie in biotopen, ook in de hogere kwelderzone;
- Ontwikkelen en realiseren van alternatieve vormen van financiering voor het beheer van oeverzones.

Actielijn 1.2 Aanleg van nieuwe overgangszones (buitendijks)

Nieuwe aanleg van oeverzones heeft vooral ecologische waarde als de beoogde nieuw aan te leggen oeverzones voorzien in een dynamische pionierszone en diverse gradiënten: in hoogte, dynamiek en het zoutgehalte van het water dat eroverheen spoelt. Het is momenteel nog niet duidelijk wat **voldoende** ecologische meerwaarde is voor vergunningverlening in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998. Maar in ieder geval is wel duidelijk: hoe meer meerwaarde, des te kansrijker.

De noodzaak van het bestaan van een dynamische pionierszone leidt ertoe dat aanleg van nieuwe buitendijkse oeverzones, in dit programma, wordt beperkt tot locaties waar golfwerking en stroming zo beperkt zijn, en de natuurlijke aanvoer van sediment bij voorkeur ook zo groot, dat traditionele kwelderwerken (met rijshouten dammetjes) volstaan om ze op hun plaats te houden.

Projecttypen die in aanmerking komen voor subsidie:

- Heraanleg historische kwelders, waar de ecologische meerwaarde (op grond van de oorspronkelijke situatie) evident is;
- Nieuwe oeverzones, voor zover deze voldoen aan de eisen van ecologische meerwaarde en gebruik maken van traditionele kwelderwerken;
- (Kleinschalige) experimenten met nieuwe dijkconcepten en aanlegmethoden voor (buitendijkse) oeverzones.

Programmalijn 2 Zoet-zoutovergangen

Deze programmalijn richt zich op het verbeteren van de zoet-zoutdynamiek in het Waddengebied, met bijbehorende winst voor de soortenrijkdom in zoet, zout en brak water.

Doelen

- Het realiseren van tenminste één extra zoet-zoutovergang;
- Het realiseren van tenminste één extra vispassage.

Toetsingscriteria

- Het project draagt aantoonbaar bij aan de soortenrijkdom in het Waddengebied;
- Het project sluit aantoonbaar aan bij gerelateerde activiteiten en maatregelen in aansluitende gebieden (zoals in het stroomgebied van toeleverende rivieren bij een zoet – zout overgangen).

De afvoer van zoetwater uit het achterland kan meer geleidelijk en gedifferentieerd naar plaats en tijd plaatsvinden. Door het vergroten van de uitwisseling wordt ingezet op verbetering van de migratiemogelijkheden voor vissen en andere aquatische organismen via zowel technische maatregelen in dijken als bij de inrichting van natuurlijke, open zoet-zoutovergangen.

Het realiseren van een sterk verbeterde zoet-zoutdynamiek in het Waddengebied, met bijbehorende winst voor de soortenrijkdom in zoet, zout en brak water, staat centraal in deze programmalijn. Dat biedt zowel ecologische meerwaarde als de mogelijkheid om door te pakken op projecten die door verschillende organisaties in het gebied reeds zijn opgezet. Daarmee worden tevens mogelijkheden gecreëerd om op een meer geïntegreerde wijze samen te werken en daarbij ook andere partners te betrekken. Met het vergroten van de soortenrijkdom wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan zichtbare en beleefbare resultaten.

In het algemeen vindt bij deze aard van ingrepen geen verstoring van bestaande Waddenzee-habitat plaats, dus een afweging tussen habitats (in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998) is hier niet aan de orde.

Actielijn 2.1 Verbeteren van zoet-zoutovergangen / brakwaterzones (inclusief 'brakke parels')

Zoet-zoutovergangen zijn van belang voor het behoud en herstel van de natuurwaarden van het Waddengebied omdat daarmee:

- a. Een brak milieu wordt gecreëerd, waarin bepaalde vegetatietypen kunnen voorkomen, waar op hun beurt bepaalde vogels op foerageren e.d. Dergelijke gebieden worden ook wel 'brakke parels' genoemd;
- b. De natuur in de Waddenzee minder wordt geconfronteerd met een plotselinge toevoer van zoetwater ('zoetwaterschokken').

In het kader van dit programma zal tenminste één zoet-zoutovergang worden gerealiseerd.

Projecttypen die in aanmerking komen voor subsidie:

- Het verbeteren van de verbinding tussen polders en Waddenzee, waarbij onderbouwd wordt dat er een significante brakwaterzone ontstaat aan de binnen- en/of buitenkant van de waddendijk;
- Herstel van historische zoet-zoutovergangen;
- Aanvullende maatregelen die nodig zijn vanwege aanpassen van spuiregime van zoetwater op de Waddenzee, daar waar grote hoeveelheden zoetwater worden geloosd.

Actielijn 2.2   Aanleg van vispassages tussen het vasteland en de Waddenzee

Momenteel zijn de meeste verbindingen tussen Waddenzee en vasteland niet passeerbaar voor trekvisen zoals de rivier- en zeeperk en de fint (alle Natura 2000 habitatsoorten). De populaties van deze soorten blijven daardoor klein. Het wel passeerbaar maken is daarom onderdeel van het natuurlijker maken van de randen van de Waddenzee. Dat betekent dat sluizen en gemalen, in beide richtingen en ook naar het achterland toe, passeerbaar worden gemaakt voor trekvisen. In het algemeen vergt dat ook een continue stroom van zoetwater in de Waddenzee, een geleidelijke overgangszone tussen zoet- en zoutwater en ecologische inrichting van waterlopen. Dit om ervoor te zorgen dat vissen de passage kunnen vinden en dat ze kunnen wennen aan de overgang tussen zout- en zoetwater. Naarmate de overgangszone langer is, zal de overgang tussen zoet en zout geleidelijker verlopen en zullen vispassages beter werken. Bijkomend voordeel van zo'n lange overgangszone voor de natuur is dat een grote brakwaterzone ontstaat, die een eigen natuurwaarde heeft. Voor diverse verder trekkende vissoorten als zalm, forel, houting, paling en steur is het een noodzakelijke voorwaarde dat er doorgaande verbindingen stroomopwaarts zijn, dat de barrières in deze verbindingen worden geslecht en er overigens sprake is van een goede habitat, w.o. waterkwaliteit en ecologische oeverinrichting etc. Hieraan wordt in het Waddenfondsproject 'Ruim baan voor Vissen' gewerkt. Bij de beoordeling van de projecten zal dan ook aandacht gegeven worden aan de mate waarin maatregelen in het achterland functioneel betrokken zijn in de plannen.

Projecttypen die in aanmerking komen voor subsidie:

- Aanleg van vispassages, met uitwerking van lokstromen en gewinningszones;
- Uitbreiding van vismigratiemogelijkheden tussen Waddenzee en watersystemen op het vasteland;
- Innovatieve oplossingen voor vismigratie.

Programmaliijn 3   Vogelbescherming in oeverzones

Deze programmaliijn richt zich op het realiseren van betere foerageer-, rust- en broed-omstandigheden voor vogels in het Waddengebied.

Doelen

- Het realiseren (aanleg of verbetering) van tenminste één of enkele natuurlijke elementen, gericht op het versterken van bepaalde vogelpopulaties, zoals vogelbroedplaatsen en hoogwatervluchtplaatsen (binnendijks en/of buitendijks).

Toetsingscriteria

- Bij buitendijkse aanleg: het projectplan onderbouwt de ecologische meerwaarde van de versterking van beschermde vogelpopulaties ten opzichte van het verlies van habitat. Dat betekent dat het project aantoonbaar leidt tot versterking van een of meerdere, onder Natura 2000 beschermde, vogelsoorten/populaties. Prioritair is daarbij het versterken van bedreigde populaties van beschermde vogels;
- Bij verbetering van bestaande broedlocaties: verbetering van de broedomstandigheden van beschermde vogelsoorten (vermindering predatie en verstoring, vermindering verzuivering).

Veel van de op het wad foeragerende vogels zijn in hun levenscyclus afhankelijk van gebieden die bij de hoogste waterstanden boven water blijven. Dat betreft vooral:

- Hoogwatervluchtplaatsen (HVP's): boven hoogwater gelegen locaties dichtbij foerageerplaatsen, waarop vogels die niet kunnen zwemmen zich bij hoogwater snel kunnen terugtrekken;
- Broedplaatsen: zo hoog gelegen locaties dat vogels die in de Waddenzee broeden daar hun eieren kunnen uitbroeden en hun jongen kunnen opvoeden. Ook broedplaatsen dienen in het algemeen dichtbij foerageerplaatsen te liggen;
- Beschermde vogelsoorten/populaties kunnen worden versterkt door aanleg van extra HVP- of broedlocaties, of verbetering van bestaande locaties. Dergelijke locaties liggen in het algemeen langs de randen van de Waddenzee, binnendijks of buitendijks. Dat zijn daarmee ook interessante natuurprojecten voor deze fase van het Waddenfonds.

Actielijn 3.1 Hoogwater Vlucht Plaatsen

Met name in de westelijke Waddenzee is het oppervlak aan hoge wadplaten en kwelders, die als HVP kunnen fungeren, mede als gevolg van menselijk ingrijpen, ten opzichte van het totale oppervlak van het gebied gering. Vooral in de westelijke Waddenzee is er daarom een relatief 'HVP-tekort'. Bij het verbeteren van bestaande HVP's zal het in de westelijke Waddenzee daarom vooral over binnendijkse gebieden gaan. Nieuwe HVP's kunnen zowel binnen- als buitendijks gerealiseerd worden. Bij buitendijkse aanleg moet er ecologische meerwaarde zijn ten opzichte van bestaand habitat ter plaatse. Voor Natura 2000 betekent dit concreet dat er minimaal sprake moet zijn van een versterking van de populatie beschermde vogels (bij voorkeur: bedreigde beschermde soorten). Voorts geldt hiervoor hetzelfde als gesteld bij programmalijn 2.

Projecttypen die in aanmerking komen voor subsidie:

- Eenmalige maatregelen tot behoud of verbetering van bestaande hoogwatervluchtplaatsen;
- Aanleg van hoogwatervluchtplaatsen (met name in of rond de westelijke Waddenzee).

Actielijn 3.2 Broedplaatsen

Bij de broedplaatsen hebben vogels die op de grond broeden te kampen met onder meer predatie door met name vossen op de kwelders langs de vastelandskust. Daarnaast hebben vogels die niet in hoog gras broeden te kampen met voortgaande veroudering (verruiging) van kwelders.

Op de bestaande kwelders (voornamelijk gelegen in de oostelijke Waddenzee) kunnen eenmalige maatregelen worden genomen om predatie (door omringen van delen van de kwelders door water e.d.) en verruiging (door maaibeheer e.d.) tegen te gaan. In de westelijke Waddenzee zijn er weinig kwelders. Daarom moet in dit deelgebied vooral gedacht worden aan aanleg van nieuwe, predatorvrije broedlocaties, met name in de vorm van een of meer kleine eilandjes.

Projecttypen die in aanmerking komen voor subsidie:

- Eenmalige maatregelen om predatie en/of verruiging op bestaande locaties tegen te gaan;
- Aanleg van broedeilandjes.

4. Programma Werelderfgoed, toerisme en recreatie, landschap en cultuurhistorie

4.1 Inleiding

Waddenzee en Waddenkust vormen een bijzonder natuur- én landschappelijk cultuurgebied. Buitendijks is de Waddenzee een hoogst dynamisch en rijk natuurgebied van mondiale importantie met de status van Werelderfgoed, verleend door de Unesco. Binnendijks ligt het verstilte terpen- en wierdengebied; een landschap van rust, ruimte en vergezichten, dat binnen Nederland uniek is qua schaal, aard en weidsheid. Een gebied ook met een smalle economische basis waar krimp actueel is. Toeristisch gezien vormt de Waddenkust op dit moment vooral een anoniem doorgangsgebied richting de eilanden.

De toeristische waarde van de Waddenkust is nog niet of nauwelijks ontdekt, terwijl de rijkdom van cultuurhistorische en landschappelijke waarden van het Waddengebied (ook juist in hun onderlinge samenhang), de dorpen en stadjes daar wel volop mogelijkheden voor bieden. Zij vormen, zoals het Beheer & Ontwikkelingsplan 'Léven in de Wadden' dit noemt, een 'unique selling point'. De opgave is het stimuleren van activiteiten tot behoud, ontwikkeling en beleving van Landschap en cultuur(historie) alsook om deze op een goede manier te promoten en in beeld te brengen, zodat het kan meeliften op de status van de Waddenzee als Werelderfgoed.

In het Rapport 'Identiteit als troef, Waddenlandschap vol verrassingen' doet de Raad voor de Wadden aanbevelingen voor toeristische ontwikkelingen. Niet alleen voor de eilanden, waar traditioneel aan gedacht wordt als het gaat om toerisme in het Waddengebied, maar wordt ook juist gekeken naar nieuwe mogelijkheden voor het Waddenkustgebied.

Het streefbeeld voor 2026 is een Waddengebied dat nationaal en internationaal op de kaart staat als gulden omlijsting van het Unesco Werelderfgoed. In het Waddengebied is een select aantal concentratiegebieden (de poorten) waar geïnvesteerd wordt in publiekstreckende voorzieningen. Zij dragen bij aan het ontwikkelen van de kritische massa die nodig is voor een breed toeristisch-recreatief voorzieningenniveau in de regio. De verschillende gebieden zijn goed ontsloten en hebben vanuit hun specifieke kwaliteiten aantrekkingskracht op verschillende doelgroepen. Dit geeft nieuwe impulsen voor de vitaliteit van de regio, draagvlak onder voorzieningen en het biedt handvatten voor ontwikkeling van recreatie en toerisme dat bij het karakter van het gebied past. Tegelijk is geïnvesteerd in een kwaliteitsimpuls voor natuur, landschap en cultuur (de parels) van het Waddenkustgebied, teneinde dit gebied mooi en beleefbaar te houden, het versterken en verbinden van plekken met een sterk eigen identiteit, waarmee het landschap zijn verhaal kan blijven vertellen.

Promotie en marketing op basis van 'de waarden van de Wadden' levert niet alleen meer bezoekers op, maar zal ook de duur van het bezoek verlengen. Het aanbieden van streek- en visserijproducten kan het 'waddengevoel' versterken en draagt bij aan de naam en uitstraling van het Waddengebied. Dit geldt ook voor manifestaties, kunst en cultuur rond thema's als havens, wadden en landschap. Goed gastheerschap is voor al deze activiteiten een toegevoegde waarde.

Voor de periode tot 2026 zijn voor dit thema drie speerpunten gedefinieerd:

1. Uitvoeringsstrategie Waddenlandschap

De doelstelling voor 2026 is het realiseren van een herkenbaar, gebiedseigen, waardevol, natuurlijk en cultuurhistorisch landschap in het Waddengebied van Noord-Holland, Fryslân en Groningen dat in de regio breed gewaardeerd wordt en met goede voorzieningen toegankelijk en beleefbaar is. De bewustwording van de (internationale) waarden in het landschap, natuur en cultuur is bij inwoners en lokale overheden significant toegenomen.

Afgeleid van de doelstelling voor 2026 is in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 als doelstelling voor 2014 opgenomen: behoud, herstel en ontwikkeling, toegankelijkheid en beleefbaarheid van waardevolle cultuurhistorische elementen (als wierden, terpen, eendenkooien, tûnwallen, elzensingels en dijkcoupures, kenmerkende boerderijen en andere panden, kerken en overige authentieke plekken met een eigen identiteit in de gebieden Noord-Holland, Fryslân en Groningen).

2. Duurzame ontwikkeling Recreatie en Toerisme Waddengebied

De doelstelling voor 2026 is het realiseren van een Waddengebieddekkend netwerk van goed op elkaar afgestemde en aansprekende (inter-)nationale toeristisch-recreatieve trekkers (Waddenpoorten). Zij zetten het Waddengebied op de toeristische kaart en zorgen voor een economische impuls. Daarnaast is er een netwerk aan kleinschalige voorzieningen en routestructuren ontstaan die de identiteit en beleefbaarheid van het gebied oppoetsen (Waddenparels).

Afgeleid van de doelstelling voor 2026 is in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 als doelstelling voor 2014 opgenomen het ontwikkelen van een of meer waddenpoorten en het realiseren van diverse waddenparels.

3. Verduurzaming Vaarrecreatie

Door het maken van betere afspraken tussen terreinbeheerders, toezichthouders op het Wad en gebruikers van het Waddengebied, door goede voorlichting vooraf aan recreanten en door het ontwikkelen van duurzame voorzieningen voor recreanten (zoals elektrisch vervoer) en toeristische activiteiten op het vasteland, is het mogelijk de druk op het gebied te verlichten en te komen tot een balans tussen recreatie en natuur.

De doelstelling voor 2026 is het realiseren van een duurzame vaarrecreatie die ecologisch houdbaar, economische levensvatbaar en sociaal acceptabel is. En waarbij de vaarrecreant zich meer bewust is van de unieke kwaliteiten van het gebied waardoor ook de ervaringen intenser worden.

Afgeleid van de doelstelling voor 2026 is in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 als doelstelling voor 2014 opgenomen het realiseren van afname van de belasting van de vaarrecreatie op de Waddenzee, waarbij de vaarrecreatie een niveau heeft dat past bij de draagkracht van de Waddenzee.

Programma 2012-2013

In de vertaling van (middel-)lange termijn doelstellingen naar het programma 2012-2013 staan de begrippen Waddenpoort en Waddenparel centraal.

Een Waddenpoort fungeert als toegangspoort tot het Waddengebied (met name de verbinding Waddenzee en kust) en kan beschikken over de volgende faciliteiten en eigenschappen:

- De locatie biedt toegang tot het Waddengebied en is dusdanig gelegen dat deze (een hogere) recreatieve druk aankan, waardoor kwetsbare deelgebieden worden ontlast. Onderdeel hiervan is een goede bereikbaarheid;
- De locatie vormt het startpunt voor aanwezige routestructuren, is specifiek verbonden met de identiteit van het (deel)gebied en is of wordt als zodanig erkend en opgenomen in toeristisch-recreatieve plan- of routekaarten;
- Er is een specifieke doelgroep/markt (waarbij doelgroepen kunnen zijn: inwoners, lokale overheden en bezoekers en recreanten, zowel nationaal als internationaal) en een hieraan gerelateerd Unique Selling Point/thema verbonden aan de plek, het gebied of de geschiedenis van het gebied;
- De locatie biedt professionele informatie over het gebied, is doorgeefluik voor informatie over het gebied in brede zin;
- Samen met lokale ondernemers en/of de lokale gemeenschap worden waddengerelateerde activiteiten ontwikkeld (stuwende kracht);
- Er is een horecavoorziening;
- De organisaties gedragen zich als ambassadeurs van het gebied

De Waddenparels zijn, in aanvulling op de Waddenpoorten, plaatsen met een voor het Waddengebied belangrijke cultuurhistorische en/of landschappelijke waarde. De Waddenparels vormen de cultuurhistorische en landschappelijke identiteit van het gebied.

Programmalijn 1   Waddenpoorten

Uitgangspunt in de ontwikkeling tot Waddenpoort is het aanboren van nieuwe markten met nieuwe producten of het geven van een kwaliteitsimpuls aan bestaande producten. Zowel ondernemers als overheden zijn daarvoor gezamenlijk gangmakers. Entrepreneurs worden uitgedaagd om met (rendabele) businessplannen te komen, waarmee het gebied haar eigen vliegwiel en haar eigen dynamiek creëert. Het scheppen van de juiste randvoorwaarden door (lokale) overheden is daarvoor essentieel. Iedere Waddenpoort heeft een eigen gezicht. Die eigenheid wordt bepaald door de ligging van de betreffende poort en onderstreept door haar persoonlijke geschiedenis. De verscheidenheid aan poorten genereert samen een cumulatief 'verrassingseffect'.

Ondernemers kunnen als gastheren het kwaliteitsimago, het merk Waddengebied, versterken o.a. in de wijze waarop met de lokale gemeenschap wordt samengewerkt, duurzaam wordt geïnvesteerd en bezoekers met respect en een warm welkom worden onthaald (zie visitormanagement).

Deze programmalijn heeft tot doel om een aantal poorten te realiseren als logische toegangen tot het Waddengebied. Naast fysieke ontsluiting bieden de Waddenpoorten ook toegang tot tal van activiteiten op het terrein van informatie, educatie en recreatie en verblijf, die rondom de Waddenpoorten ontwikkeld worden.

Doelen

- Betere benutting toeristisch recreatief potentieel van het Waddengebied;
- Toename van de toeristische-recreatieve bestedingen;
- Concentratie van intensieve recreatie en ontlasting van kwetsbare gebieden;
- Verhogen internationale en nationale uitstraling en aantrekkingskracht.
- Behoud van cultureel erfgoed.

Toetsingscriteria

- Het project voegt aantoonbaar een Waddenpoortfunctie toe aan het bestaande aanbod;
- Het project draagt bij aan de toegankelijkheid van (recreatieve voorzieningen) in het Waddengebied;
- Het project draagt bij aan natuur- en landschapsbeleving of beleving van de cultuurhistorie van het Waddengebied;
- Het project draagt bij aan de ontwikkeling van nieuwe en bestaande doelgroepen en markten voor het Waddengebied of zorgt voor een kwaliteitsimpuls voor (een) bestaand(e) product(en);
- Het project versterkt het Waddengebieddekkend netwerk van Waddenpoorten;
- Het project leidt tot een toename van het aantal toeristische overnachtingen en/of toeristische bestedingen in het Waddengebied;
- Het project draagt bij aan de (internationale) bekendheid van het Waddengebied.

Actielijn 1.1 Het modulair ontwikkelen en realiseren van Waddenpoorten

Voor een adequate zonering van effectief gespreide Waddenpoorten, is een goede fysieke bereikbaarheid van grotere aantallen bezoekers van essentieel belang. Ter versterking van de aantrekkingskracht van de poorten is het bovendien wenselijk elke poort inhoudelijk met een eigen attractie te 'laden'. Stap voor stap kunnen functies die het unique selling point van het gebied uitdrukken en de beleving ervan voor nieuw (inter)nationaal publiek mogelijk maken, worden uitgebouwd. In het programma wordt de mogelijkheid geboden een concrete eerste stap te zetten, mits onderdeel van een meerjarig ontwikkelingsplan en met zicht op de coalitie die het plan uitvoert.

Projecttypen die in aanmerking komen:

- Specifieke toeristisch-recreatieve infrastructuur;
- Fysieke voorzieningen voor het verbeteren van de directe toegang tot het Waddengebied;
- Het ontwikkelen en realiseren van speciale (multimodale) routestructuren door het gebied;
- Het op vernieuwende wijze ontsluiten van het gebied, in het bijzonder voor nieuwe product-marktcombinaties. In het bijzonder, maar niet uitsluitend, kan worden gedacht aan de thema's: strijd tegen het water/landaanwinning, maritiem erfgoed, oorlogsverleden, klooster- en boerenleven, onder meer via nieuwe mediatoeepassingen.

In het Waddengebied is nog een groot aantal karakteristieke, identiteitsbepalende elementen te vinden. Waddenparels zijn gebieden, plekken of gebouwen die, voor bewoners en bezoekers, betekenis geven aan de omgeving, doordat ze de relatie tussen mens en natuur in de tijd illustreren. Het zijn plekken met cultuurhistorische of landschappelijke waarde.

De actielijn richt zich op het behouden, duurzaam herstellen en eventueel herbestemmen van erfgoed en landschap en het vergroten van de cultuurhistorische kennis bij het publiek, waarbij telkens de koppeling wordt gelegd met het borgen van de investering. Ondernemers en organisaties worden gestimuleerd om het toeristische-recreatief aanbod te ontwikkelen (met oog voor de omgeving en bij voorkeur gebaseerd op de unieke kwaliteiten van het gebied), (producten) voor specifieke doelgroepen (markten) en unieke product-marktcombinaties.

Onderlinge samenhang tussen de parels ('het snoer') met aandacht voor wat het onderwerp interessant maakt voor de bezoekers, verdient de voorkeur. Om een coalitie te vormen kunnen bijvoorbeeld eigenaren van eendenkooien in het Waddengebied bij elkaar aansluiten waarbij, verspreid over het kustgebied (inclusief de eilanden), elk van hen een voor zijn kooi karakteristiek element belicht.

Meerwaarde vormt ook aansluiting bij en afstemming met veel voorkomende thema's als de strijd tegen het water/landaanwinning, maritiem erfgoed, oorlogsverleden, klooster- en boerenleven.

Deze programmaliijn richt zich op het behouden, herstellen of ontwikkelen van identiteitsbepalende natuur-, landschappelijke en cultuurhistorische elementen (Waddenparels) in het Waddengebied, en het met nieuwe initiatieven bijdragen aan de toeristisch recreatieve aantrekkelijkheid.

Doelen

- Het behouden en/of herstellen van elementen van landschappelijke waarde of cultureel erfgoed;
- Realiseren van tenminste drie aansprekende voorbeelden van behoud door ontwikkeling voor 2014;
- Toename van de toeristisch recreatieve aantrekkelijkheid van de kenmerkende landschappelijke en cultuurhistorische elementen;
- Verhogen van toeristisch-recreatieve bestedingen in het gebied.

Toetsingscriteria

- Het project draagt bij aan het behoud, herstel of nieuwe bestemming van elementen van landschappelijke waarde of van cultureel erfgoed en versterkt de beleving van het gebied;
- Het project draagt bij aan de diversificatie van het toeristisch recreatief product;
- Het project draagt bij aan seizoensverlenging en kwaliteitsverbetering op de Waddeneilanden of de ontwikkeling van het recreatie langs de Waddenkust;
- Het project sluit aan bij prioritaire thema's als landschap en cultuurhistorie (maritiem erfgoed, oorlogen);
- Het project levert een bijdrage aan de verbinding/samenhang tussen de Waddenparels.

Actielijn 2.1 Investeren in Waddenparels in het Waddengebied

Doel van deze actielijn is om een impuls te geven aan investeringen in die Waddenparels die in samenhang met andere parels een aantoonbare bijdrage leveren aan het behoud en herstel van elementen van cultuurhistorische waarde en de authentieke uitstraling van het gebied. Projecten die een bijdrage leveren aan het realiseren van extra (toeristische) bestedingen en verlengde verblijfsduur in het gebied verdienen de voorkeur. Informatievoorziening over de parels kan daarom onderdeel van de projecten zijn.

Projecttypen die in aanmerking komen:

- Het duurzaam herstellen en ontwikkelen van landschappelijke of cultuurhistorische elementen, zoals terpen (wierden), maren, dijkcoupures, schansen, bastions etc. en het komen tot duurzaam beheer ervan;
- Restauratie en revitalisering, waar mogelijk duurzaam exploiteren of herbestemmen van karakteristiek cultuurhistorisch erfgoed, waaronder religieus, waterstaatkundig, agrarisch, nautisch, militair en vroeg-industrieel erfgoed (het gaat hierbij om zaken die het 'verhaal van de Wadden' vertellen Herstel en hergebruik van historische paden en routes);
- Het op een eigentijdse manier leren lezen van het landschap (strijd tegen het water, maritiem verleden, oorlogen, natuurrampen);
- Het ontwikkelen van vernieuwende initiatieven en voorzieningen en/of het geven van een kwaliteitsimpuls aan bestaande producten;
- Het ontwikkelen en realiseren van incentives waardoor nieuwe doelgroepen geïnteresseerd raken in het Waddengebied, en vernieuwende activiteiten waardoor bestaande doelgroepen en bewoners steeds beter op de hoogte raken en gebruik maken van hun gebied.

Programmaliijn 3 Promotie, Positionering, Persoonlijke benadering

---

Om de Waddenpoorten en Waddenparels vindbaar te maken en het Waddengebied op de kaart te zetten, is er behoefte aan goede vermarkting en informatievoorziening. De status van Werelderfgoed versterkt daarnaast de behoefte aan en mogelijkheden voor internationale promotie van Waddenzee en Waddengebied.

Tot de branding van het merk Wadden behoort dat bezoekers op 'warme waddenwijze' worden ontvangen als ze eenmaal 'voet aan land van het Waddengebied' hebben gezet. De Wadden 'couleur locale' uit zich in een relaxte, respectvolle, trotse, persoonlijke en herkenbare benadering. Centraal staat goed gastheerschap. Daarbij hoort ook dat gasten worden geïnformeerd over de kwaliteit, eigenheid én kwetsbaarheid van het gebied. Deze gastvrije ontvangst moet mede aanzetten tot herhalingsbezoek.

In vervolg op het Convenant Vaarrecreatie kunnen slimme faciliteiten (via nieuwe media/app's/gps etc.) worden gesubsidieerd die de vaarrecreanten bewust maken van de hoge natuurwaarden en de wijze waarop zij daar rekening mee kunnen houden en/of waarmee extreme verstoringen kunnen worden opgespoord en op maat gesanctioneerd.

Deze programmaliijn is gericht op het versterken van de (inter-)nationale promotie en marketing van het gebied en het stimuleren van op de kernwaarden van het gebied afgestemd recreatief gebruik.

Doelen

- Optimaal profijt trekken van status van Werelderfgoed op de internationale markt voor recreatie en toerisme;
- Toename van de toeristisch-recreatieve bestedingen;
- Verhoging van de bewustwording van de kwetsbaarheid van het gebied bij recreanten en toeristen;

Toetsingscriteria

- Projecten op het gebied van promotie en marketing passen binnen de vastgestelde integrale marketingaanpak voor het gebied (wordt in 2e helft 2012 vastgesteld);
- Het project is gericht op een duidelijk omschreven doelgroep;
- Het project kent een expliciete evaluatie van de bereikte resultaten;
- Het project leidt tot een structurele voortzetting/inbedding van de betreffende activiteiten;
- Het project heeft aantoonbaar draagvlak bij de relevante stakeholders in het gebied.

Actielijn 3.1 Promotieplannen en -instrumenten

In de tweede helft van 2012 wordt hiervoor een gemeenschappelijke aanpak ontwikkeld. Belangrijke randvoorwaarde voor de promotie en positionering van het Waddengebied als geheel is een gezamenlijke aanpak die gebaseerd is op draagvlak. In de komende maanden wordt onderzocht op welke wijze deze actielijn het best kan worden vormgegeven. Het Waddenfonds kan dan vervolgens besluiten tot opnemen van een actielijn in het programma Waddenfonds 2012-2013

Actielijn 3.2 Visitormanagement

In deze actielijn worden projecten en activiteiten gestimuleerd die een bijdrage leveren aan de invulling van goed visitormanagement (gastvriendschap) voor het Waddengebied.

Projecttypen die in aanmerking komen:

- Het opzetten van een systeem van informatievoorziening dan wel (digitale) netwerken van informatieknooppunten van bewoners, toeristen en recreanten, in aansluiting op bestaande systemen bijvoorbeeld van de VVV's;
- Cursussen en masterclasses;
- Trainingen voor medewerkers;
- Ontwikkelen en toepassen van app's en slimme faciliteiten voor (vaar-)recreanten.

5. Energietransitie en duurzame ontwikkeling havens

5.1 Inleiding

De uitdaging voor het Waddengebied is de kwetsbare balans tussen natuur en economie op een goede manier te beheren en tevens de kansen voor de transitie naar een duurzame economie te benutten en verder te ontwikkelen. In dat proces speelt de transitie naar duurzame energie een grote rol. Alleen door de weegschaal in evenwicht te houden, zal dit unieke gebied én duurzaam behouden blijven én positieve effecten ondervinden op het gebied van werkgelegenheid. Daarnaast zal de hiermee gepaard gaande uitbouw van de opleidings- en onderzoeksinfrastructuur een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van de kenniseconomie.

Het Waddengebied is een bron van energie. Noord-Nederland beschikt niet alleen over de grootste aardgasvelden van West-Europa, maar kan ook in ruime mate putten uit duurzame bronnen als wind, zon, water en biomassa. Mede hierdoor ontwikkelt de regio zich tot een toonaangevende speler op het gebied van energie en energiewinning. In de in 2011 gesloten Green Deal met de Rijksoverheid heeft Noord-Nederland zijn ambities vastgelegd op het gebied van het produceren van duurzame vormen van energie en het leveren van een forse bijdrage aan nationale energie- en klimaatdoelstellingen. Het Waddenfonds sluit aan bij deze ambities, voor zover die voor het Waddengebied een duidelijke meerwaarde hebben.

Voor de periode tot 2026 heeft het Waddenfonds de volgende drie speerpunten gedefinieerd:

1. Duurzame energietransitie

De doelstelling voor 2026 is het excellent op de kaart zetten van het Waddengebied in het transitieproces van de nationale energiehuishouding, zodanig dat het gebied zich ontwikkeld en gespecialiseerd heeft tot een knooppunt van duurzame energieactiviteiten. Aanwezige kennis en infrastructuur op het gebied van gas en elektriciteit zijn doorontwikkeld en worden efficiënt en optimaal benut.

Afgeleid van de doelstelling voor 2026 is in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 als doelstelling voor 2014 opgenomen een pakket van concrete activiteiten gericht op het toepassen van innovatieve technieken op het gebied van duurzame energie in het Waddengebied.

2. Duurzame Waddeneilanden

De doelstelling voor 2026 is dat de Waddeneilanden volledig zelfvoorzienend zijn op het gebied van duurzame energie- en watervoorziening.

Afgeleid van de doelstelling voor 2026 is in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 als doelstelling voor 2014 opgenomen dat een concreet investeringsproject per Waddeneiland in uitvoering is waarvan de eerste implementaties 30% zelfvoorziening opleveren op terrein van water en energie.

3. Duurzame Waddenhavens

De doelstelling voor 2026 is dat de Waddenzeehavens zich duurzaam hebben ontwikkeld op een wijze die recht doet aan hun specifieke ligging en mogelijkheden.

Afgeleid van de doelstelling voor 2026 is in het Uitvoeringsplan Waddenfonds 2010-2014 als doelstelling voor 2014 opgenomen dat de Waddenzeehavens het transitieproces naar een duurzame ontwikkeling in gang gezet hebben.

Programma 2012-2013

De Waddeneilanden nemen in het Waddengebied een bijzondere plaats in. Enerzijds zijn het unieke maar ook kwetsbare natuurgebieden, anderzijds zijn ze economisch sterk afhankelijk van de grote aantallen toeristen – jaarlijks meer dan 2 miljoen – die een aanzienlijke belasting vormen voor de water- en energievoorziening, de natuur en het milieu.

De Waddeneilanden spelen een belangrijke rol in de transitie naar duurzame energie. In hun Ambitiemanifest 2020 hebben ze als doel gesteld in 2020 zelfvoorzienend te willen zijn voor water en energie. Door hun bijzondere ligging en geografische afbakening vormen ze geschikte proeftuinen voor nieuwe technologieën op het gebied van energieopwekking en waterwinning.

Het Waddenfonds ondersteunt de ambities van de Waddeneilanden door projecten te subsidiëren die een bijdrage kunnen leveren aan zelfvoorziening van de eilanden op het gebied van water en energie.

Ook de havens in het Waddengebied hebben de wens uitgesproken te willen bijdragen aan duurzame ontwikkeling en energietransitie. Zij hebben het initiatief genomen tot een brede coalitie tussen alle Waddenzeehavens, natuurorganisaties en het bedrijfsleven. Op basis van één integrale visie wil men komen tot meerjarige afspraken over het beheer en de ontwikkeling van de Waddenzeehavens. Met het oog op die ontwikkeling is in 2011 door deze coalitie een strategische koersnotitie Waddenzeehavens opgesteld. Een belangrijk element daarin is de verdere uitwerking van een specialisatiestrategie en een duidelijker profilering. Kenmerkend is tevens dat gestreefd wordt naar het ontwikkelen van één visie op de Waddenzee als uniek natuurgebied van internationale betekenis. De ontwikkeling van de havens zal daarbij hand in hand gaan met een bijdrage aan natuurwaarden. Een succesvolle uitwerking ervan draagt niet alleen bij aan de gebalanceerde ontwikkeling van de Waddenzeehavens, maar tevens aan het onderscheidend vermogen van Nederland op het gebied van onder meer deltatechnologie. Deze koersnotitie zal in overleg met de Waddenprovincies nader worden uitgewerkt en dienen als basis voor de meerjarige programma's van het Waddenfonds vanaf 2014.

De Afsluitdijk en de Eemsdelta zijn belangrijke plaatsen in de regionale plannen voor energietransitie. In de renovatieplannen voor de Afsluitdijk wordt expliciet gekeken naar de mogelijkheden voor het duurzaam opwekken van energie, waarbij de Afsluitdijk omgevormd wordt tot 'energiedijk'. Deze ambitie is vastgelegd in de Bestuursovereenkomst Afsluitdijk tussen Rijk en regio. In de ontwikkelingsvisie voor de Eemsdelta 2030 speelt energie eveneens een belangrijke rol (denk aan groene energiehaven, energierotondes en ontwikkelingen op het gebied van windenergie).

Duurzame energietransitie

Deze programmaliijn richt zich op het ontwikkelen, stimuleren en toepassen van technologieën en kennis op het terrein van duurzame energietransitie.

Doelen

- Afname van verspilling van energie (energiebesparing);
- Toename van de efficiëntie van het gebruik van fossiele brandstoffen (energie-efficiency);
- Toename van de winning van energie uit duurzame bronnen (energieproductie);
- Opstart van grootschalige toekomstige projecten op het terrein van duurzame energietransitie.

Toetsingscriteria

- Het project levert een aantoonbare gebiedsgebonden bijdrage aan de ontwikkeling van duurzame energietransitie;
- Het project is gericht op experimentele activiteiten en/of onderzoek en ontwikkeling en draagt bij aan de (beschikbaarheid) van kennis ten behoeve van de duurzame energietransitie in het Waddengebied;
- Het project genereert overdraagbare leereffecten, die bijdragen aan de vormgeving en ontwikkeling van toekomstige grootschalige programma's.

Duurzame energietransitie wordt doorgaans onderverdeeld in het tegengaan van verspilling van energie (energiebesparing), het zo efficiënt mogelijk gebruiken van fossiele brandstoffen (energie-efficiency) en het winnen van energie uit duurzame bronnen (energieproductie), samen de 'trias energetica'. Centraal in deze programmaliijn staat voor de jaren 2012-2013 het ondersteunen van projecten in deze categorieën waarmee een snelle start gemaakt kan worden, die een leereffect hebben en die aldus als opmaat fungeren voor de breed gedragen meerjarenprogramma's die het Waddenfonds vanaf 2014 zal subsidiëren.

Actieliijn 1.1 Proeftuinen voor grootschalige toepassing van duurzame energietechnologieën

De toegevoegde waarde van deze actieliijn is het bieden van de mogelijkheid om duurzame energieprojecten op lokale schaal (proeftuinen) op te zetten. Daarbij wordt gedacht aan kansrijke projecten die zich lenen voor opschaling in de volgende programmaperiode. De resultaten van de nu startende projecten kunnen tevens als achtergrond dienen voor het opstellen van een interprovinciale visie, die ten grondslag zal liggen aan het uitvoeringsplan 2014-2017.

Projecttypen die in aanmerking komen:

- Proeftuin 'energiedijk': pilotprojecten rondom 'blue energy', getijstroomturbines, zonnestroom en energiewinning via spuisluis;
- (Beter) benutten van restwarmte en biomassa;
- Testen proefopstelling offshore windturbines;
- Zeewierteelt voor bio-raffinage of energietoepassingen;
- Demonstratiefaciliteit voor duurzame mobiliteit;
- Valorisatiecentrum thermochemische conversie.

Deze programmaliijn richt zich op het verminderen van de afhankelijkheid van de Waddeneilanden van de aanvoer van water en energie vanaf het vasteland.

Doelen

- Realiseren van nieuwe productielocaties voor duurzame energie en water;
- Waddeneilanden moeten tenminste 30% zelfvoorzienend zijn voor water en energie in 2014;
- Stimuleren van ontwikkeling van nieuwe technologieën ten behoeve van duurzame energie en water;
- Stimuleren van onderzoek en ontwikkeling ten behoeve van besparing van water en energie;
- Realiseren van proeflocaties ten behoeve van onderzoek en ontwikkeling.

Toetsingscriteria

- Het project draagt bij aan (toekomstige) zelfvoorziening voor energie- en/of water van de Waddeneilanden;
- Het project heeft aantoonbaar draagvlak bij de lokale gemeenschap en lokale stakeholders;
- Het project voorziet in een concreet uitzicht op voortzetting na afloop van de projectperiode;
- Het project draagt bij voorkeur bij aan de opschaling van initiatieven van lokaal naar regionaal niveau (gezamenlijke Waddeneilanden).

Actielijn 2.1   Het realiseren van een aantoonbare toename van de mate van zelfvoorziening van de Waddeneilanden op de terreinen water en energie.

Op de verschillende eilanden zijn de afgelopen jaren veel lokale initiatieven ontplooid. Om de gezamenlijke ambitie te kunnen waarmaken, is het van belang dat naast lokale initiatieven ook regionale initiatieven op het niveau van de gezamenlijke Waddeneilanden worden opgepakt. Deze actielijn beoogt aan beide onderdelen invulling te geven.

Projecttypen die in aanmerking komen:

- Verduurzaming van openbare verlichting;
- Opwekken van zonnestroom en het testen van implementatie en combinatie met andere bronnen (balancerings)
- Elektrisch vervoer: inzetten, aanschaf van elektrische bussen, realiseren van oplaadinfrastructuur, verhuur van elektrische auto's;
- Waterbesparing in de recreatiesector door middel van investeringen in nieuwe technologie (gesloten watersystemen);
- Onderzoek naar en veldtesten van methoden voor lokale waterwinning ten behoeve van drinkwater en landbouw;
- Testveld kleinschalige windturbines.

Programmalijn 3 Duurzame havens

Deze programmalijn richt zich op een duurzame ontwikkeling van de havens in het Waddengebied, op basis van een verdere uitwerking van het specialisatieprofiel.

Doelen

- Realiseren van Unescohavens;
- Ontwikkelen gemeenschappelijk programma voor Eco-certificering;
- Terugdringen van ecologische belasting van de Waddenzee (vervuiling, brandstofgebruik, etc);
- Profielversterking van de havens in het Waddengebied;
- Ontwikkelen van vernieuwende oplossingen voor belasting van het gebied door bagger(werken).

Toetsingscriteria

- Het project draagt bij aan versterking van de duurzame ontwikkeling van de havens in het Waddengebied;
- Het project is gericht op experimentele activiteiten en/of onderzoek en ontwikkeling en draagt bij aan de (beschikbaarheid) van kennis ten behoeve van de duurzame ontwikkeling van de havens in het Waddengebied;
- Het project biedt overdraagbare leereffecten ten behoeve van nieuwe toepassingen of opschaling van activiteiten in de toekomst;
- Het project draagt bij aan het specialisatie profiel van de Waddenzeehavens: Offshore windindustrie (Den Helder en Eemshaven); Biobased economy (Eemshaven en Delfzijl); Jacht- en scheepsbouw en recreatie- en cruisevaart (Harlingen), visserij en toerisme (Den Oever en Lauwersoog).

De Waddenzeehavens hebben als gezamenlijke ambitie neergelegd een duurzame ontwikkeling van alle Waddenhavens en een verdere uitwerking van het duurzame specialisatieprofiel. In de koersnotitie zijn als speerpunten benoemd: 1) het realiseren van de status van Unescohaven, 2) Building with nature, 3) nichemarkten, op basis van de karakteristieke eigenschappen van de onderscheiden havens, 4) duurzame visserij en 5) recreatieve poorten. Activiteiten met betrekking tot speerpunten 1 t/m 3 worden hieronder toegelicht.

Doel van deze programmalijn voor 2012-2013 is het maken van een start met een serie activiteiten die uiteindelijk leidt tot de hoofddoelstelling duurzame havens in 2026, met een focus op de volgende speerpunten:

Actielijn 3.1 Unescohavens

De Waddenzeehavens grenzen direct aan een uniek Werelderfgoed. Het beschermen van het milieu is daarmee een belangrijke opgave voor de havens. Daarvoor wordt een gemeenschappelijk programma van eco-certificering opgesteld.

Projecttypen die in aanmerking komen:

- Het ontwikkelen en realiseren van duurzame oplossingen voor ballastwater;
- Het ontwikkelen en realiseren van walstroom;

- Het terugdringen van de emissies van en aantasting van de natuurlijke bodemstructuur door veerponten, bijvoorbeeld door het toepassen van auto-mooring systemen;
- Het realiseren van duurzame onderwaterschipbescherming en scheepsreiniging;
- Projecten die bijdragen aan natuurontwikkeling in of om de havens

Actielijn 3.2 Duurzame specialisatieprofielen

De Waddenzeehavens hebben ieder hun eigen profiel. Doorontwikkeling binnen dit profiel levert een bijdrage aan de verdergaande specialisatie van de havens en daarmee aan hun concurrentiepositie.

De vier specialisatieprofielen voor de Waddenzeehavens zijn:

1. Offshore windindustrie (Den Helder en Eemshaven);
2. Biobased economy (Eemshaven en Delfzijl);
3. Jacht- en scheepsbouw en recreatie- en cruisevaart (Harlingen);
4. Visserij en toerisme (Den Oever en Lauwersoog).

Projecttypen die in aanmerking komen:

- Het ontwikkelen en realiseren van ontwikkelings-, onderzoeks- en testfaciliteiten die een bijdrage leveren aan het specialisatieprofiel van de betreffende haven;
- Het opzetten van een algenproefboerderij;
- Het duurzaam benutten van reststromen;
- Pilot toepassing LNG als brandstof voor schepen;
- Duurzame conversie biomassa.

Actielijn 3.3 Innovatieve baggertechnieken

In deze programmalijn staat het vinden van vernieuwende oplossingen voor het baggerprobleem in Waddenzeehavens centraal. Het minimaliseren van baggerwerkzaamheden, het optimaliseren van de verspreiding van de bagger en het duurzaam hergebruik van bagger voor onder meer kwelderontwikkeling worden in de praktijk verder uitgewerkt. Onder bereikbaarheid van de Waddenzeehavens vallen ook de vaargeulen die direct aan de havens grenzen.

Projecttypen die in aanmerking komen:

- Het ontwikkelen en realiseren van pilots voor de toepassing van innovatieve baggertechnieken.

6. Landbouw en Visserij

Nader in te vullen.

7. Budget Lokale Innovaties

Het Waddenfonds wil, naast relatief grootschalige ontwikkelingen ten behoeve van het hele Waddengebied, vooral ook aandacht geven aan kleinschalige lokale initiatieven. Voor een duurzame ontwikkeling van de natuurlijke en economische waarden van het Waddengebied is de betrokkenheid van de eigen bevolking van cruciaal belang. Met het Budget Lokale Innovaties biedt het Waddenfonds aan lokale initiatiefnemers (individueel of in samenwerkingsverband) de mogelijkheid subsidie aan te vragen voor kleinschalige (sociaal-)economische initiatieven, die de leefbaarheid van het gebied duurzaam versterken en vernieuwend zijn binnen de omschreven LEADER-/plattelandsgebieden. Hierbij wordt afstemming gezocht met de Plaatselijke Groepen.

Doel

Het doel van het Budget Lokale Innovaties is het stimuleren en ondersteunen van lokale vernieuwende projecten, die bijdragen aan een duurzame (sociaal-)economische ontwikkeling in het Waddengebied. Daarbij dient het begrip (sociaal-)economische ontwikkeling zo breed te worden geïnterpreteerd dat ook de randvoorwaarden voor economische ontwikkeling, zoals leefbaarheid, vestigingsklimaat en culturele infrastructuur van het gebied daaronder wordt begrepen. Met dit Budget wil het Bestuur van het Waddenfonds vernieuwende initiatieven een kans geven, die vanwege hun kleinschalige of lokale karakter niet in aanmerking komen voor reguliere bijdragen uit het Waddenfonds, maar wel van belang zijn voor de (sociaal-)economische ontwikkeling van het gebied en de betrokkenheid van de bewoners.

De wens tot het stimuleren van (kleinschalige) lokale (sociaal-)economische innovatieve projecten is door het Algemeen Bestuur vertaald in een beperking van de projectomvang tot € 200.000 subsidiabele projectkosten. Projecten met een omvang van € 200.000 subsidiabele projectkosten of meer kunnen, mits zij voldoen aan de daaraan gestelde voorwaarden, in aanmerking komen voor subsidieverlening op grond van een van de thematische deelprogramma's van het Waddenfonds. Ten behoeve van de uitvoerbaarheid van het programma is aan de omvang van de subsidiabele projecten een minimum grens gesteld van € 10.000.

Het Budget stimuleert met nadruk het ontwikkelen van duurzame (sociaal-)economische innovaties in samenwerking van partners. Samenwerking heeft positieve effecten op het draagvlak, de regionale uitstraling, de spreiding van kennis en de succeskansen van het project. Ook projecten van individuele initiatiefnemers zijn subsidiabel, maar in die gevallen zal de initiatiefnemer het bijzondere innovatieve karakter van het project en de economisch impact voor het gebied inzichtelijk moeten maken.

Op grond van het Budget kan een bijdrage van maximaal 50% worden verstrekt in de dekking van de projectkosten. De overige kosten moeten dus gedekt worden door bijdragen van anderen dan het Waddenfonds. In beginsel worden aan de aard van de herkomst van deze cofinanciering geen nadere voorwaarden gesteld. Omdat het in het Budget met name gaat om de stimulering van duurzame economisch relevante activiteiten, mag verwacht worden dat in de dekking van de kosten een bijdrage geleverd wordt door onder andere private ondernemingen.

Toetsingscriteria

Subsidieaanvragen worden beoordeeld op grond van een aantal toetsingscriteria. De aanvrager dient inzichtelijk te maken dat het projectvoorstel voldoet aan elk van de opgesomde toetsingscriteria. De beoordeling van de mate waarin projectvoorstellen voldoen aan de toetsingscriteria is voorbehouden aan het Dagelijks Bestuur.

- Het project is innovatief. Een project is innovatief wanneer het voor het betreffende LEADER-/plattelandsgebied een vernieuwend karakter heeft. Vernieuwing heeft in dit verband niet alleen betrekking op technologie, maar ook op niet-technologische aspecten zoals organisatie, samenwerkingsvormen, marktmechanismen, etc.;
- De projectdoelstellingen zijn helder en meetbaar. Het project wordt beoordeeld op de mate waarin de nagestreefde projectresultaten SMART (specifiek/concreet, meetbaar, haalbaar, relevant/bijdragen aan de duurzame economische ontwikkeling van de regio en voorzien van een tijdplanning) zijn geformuleerd;
- Het project draagt bij aan een duurzame ontwikkeling van het betrokken gebied. De resultaten van de projecten moeten daarom van belang zijn voor het gebied. Wanneer de projectresultaten een gebiedsoverstijgende uitstraling hebben en/of synergie-effecten meebrengen met andere projecten in hetzelfde of andere deelgebieden, wordt dat beschouwd als een pré;
- De effecten van het project zijn op langere termijn geborgd. Voor een duurzame (sociaal-) economische ontwikkeling is het van belang dat de effecten van de projecten niet wegebben nadat het project is afgesloten. Daarom investeert het Budget Lokale Innovaties alleen in vernieuwing, wanneer er een reële kans bestaat dat deze op langere termijn effecten sorteert. Dat betekent dat aan (commerciële) investeringen een exploitatieopzet/businessplan verbonden is en aan verbetering of vernieuwing van infrastructuur een beheerplan. Naarmate de investering groter is, neemt ook het belang van het businessplan of beheerplan toe en daarmee ook de eisen, die daaraan worden gesteld;
- Het project draagt naar vermogen bij aan de versterking van de lokale gemeenschap. Het Budget is gericht op het stimuleren van (sociaal-)economische innovaties, die bijdragen aan de versterking van de lokale gemeenschap. De lokale inbedding wordt bevorderd, wanneer projecten tot stand gebracht worden met betrokkenheid van de lokale gemeenschap. De aanvrager moet daarom inzichtelijk maken dat het projectplan draagvlak vindt in de lokale gemeenschap. De Plaatselijke Groep kan hier een ondersteunende rol hebben.